

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

T A

Č R

Program **Omega**

VZOROVÝ PŘÍKLAD VYUŽITÍ METODIKY SYSTEMATICKÉHO PŘEHLEDU POZNATKŮ PRO TVORBU A EVALUACI VEŘEJNÝCH STRATEGIÍ

Příklad č. 2: Prevence sebevraždy v České republice

Martin Nekola, František Ochrana, Blanka Tollarová, Arnošt Veselý

Centrum pro sociální a ekonomické strategie, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Praha, prosinec 2017

Krok 1 – Vyjasnění potřebnosti a účelu přehledu poznatků

Každá sebevražda nebo pokus o ní je tragickou událostí se sociálními, zdravotními a ekonomickými dopady nejen na jedince, ale také na jeho rodinu a blízkou komunitu i v konečném důsledku i celou společnost. V České republice spáchá sebevraždu více jak tisíc lidí ročně, počty sebevražedných pokusů se potom odhadují na dvacetinásobek. Přesto je ČR jednou z mála evropských zemí, které nemají ucelenou národní strategii prevence sebevražednosti. Ta je přitom akcentována na světové i evropské úrovni jako velmi účinné řešení tohoto problému. Navíc existuje poměrně rozsáhlá evidence o efektivních intervencích, které by bylo možné uplatnit v ČR.

Na tento stav reagoval Národní ústav duševního zdraví, který v rámci projektu podpořeného z programu „Rozvojové projekty zdravotní péče MZČR“ (i.č. 47/16 RPZP) nechal zpracovat systematický přehled systematických přehledů preventivních intervencí, tzv. meta-review. Jedná se o specifickou aplikaci obecného postupu systematického přehledu, které se zaměřuje pouze na již provedené systematické přehledy a nezahrnuje tak primární studie. Metodický postup zůstává v zásadě stejný, pouze je ve čtvrtém kroku omezeno kritérium pro zahrnutí studií pouze na systematické přehledy. Jednotlivé kroky a výsledky studie byly upraveny pro účely této metodiky, resp. ilustrativního příkladu.¹

Krok 2 a 3 – Téma a zaměření přehledu dopadů jednotného balení; otázky pro přehled

Cílem přehledu je navrhnout soubor intervencí k prevenci sebevražednosti jako základ pro komplexní strategii. Za tímto účelem stanovil autor studie následující otázku: Jaké efektivní intervence prevence sebevražednosti je možné identifikovat ve vědecké literatuře?² Zaměření přehledu vychází z konceptu rizikových a protektivních faktorů sebevražednosti formulovaných Světovou zdravotnickou organizací (WHO 2014). Na oslabení, resp. posílení těchto faktorů cílí celá řada opatření v oblasti duševního zdraví, závislostí, dostupnosti zdravotní péče, omezování přístupu k prostředkům k vykonání sebevraždy, médií, komunitní podpory a dalších.

Vzhledem k tomu, že se jedná o komplexní přehled, byla do něj zahrnuta opatření ze všech oblastí doporučených Světovou zdravotnickou organizací. Stejně tak zahrnovala celou populaci bez omezení a neomezovala se na konkrétní země nebo regiony.

---

¹ Systematický přehled zpracoval Alexandr Kasal jako svoji diplomovou práci na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (viz Kasal 2017). Vedoucím diplomové práce byl jeden ze zpracovatelů metodiky Martin Nekola. Výsledky studie budou také publikovány jako článek v odborném časopise (aktuálně probíhá recenzní řízení).

² Součástí studie je i posouzení toho, zda je možné tyto intervence přenést do českého prostředí. To bylo provedeno pomocí expertních rozhovorů a jde nad rámec metodiky systematického přehledu.

Krok 4 – Stanovení kritérií pro zahrnutí poznatků a jejich vyhledání (vyhledávací strategie)

Přehled byl zamýšlen jako úplný a kritéria pro zahrnutí byla proto poměrně obecná. Do přehledu byly zahrnuty všechny studie splňující následující kritéria:

- jedná se o systematický přehled nebo meta-analýzu;
- vyšla v období 1.1.2011 až 24.6.2016 (spodní hranice byla učena podle poslední meta-analýzy na dané téma).
- hodnotí intervence prevence suicidia;
- publikována v recenzovaném časopisu v anglickém jazyce;
- žádná omezení z hlediska charakteru intervence, cílové populace nebo metodologie primárních studií.

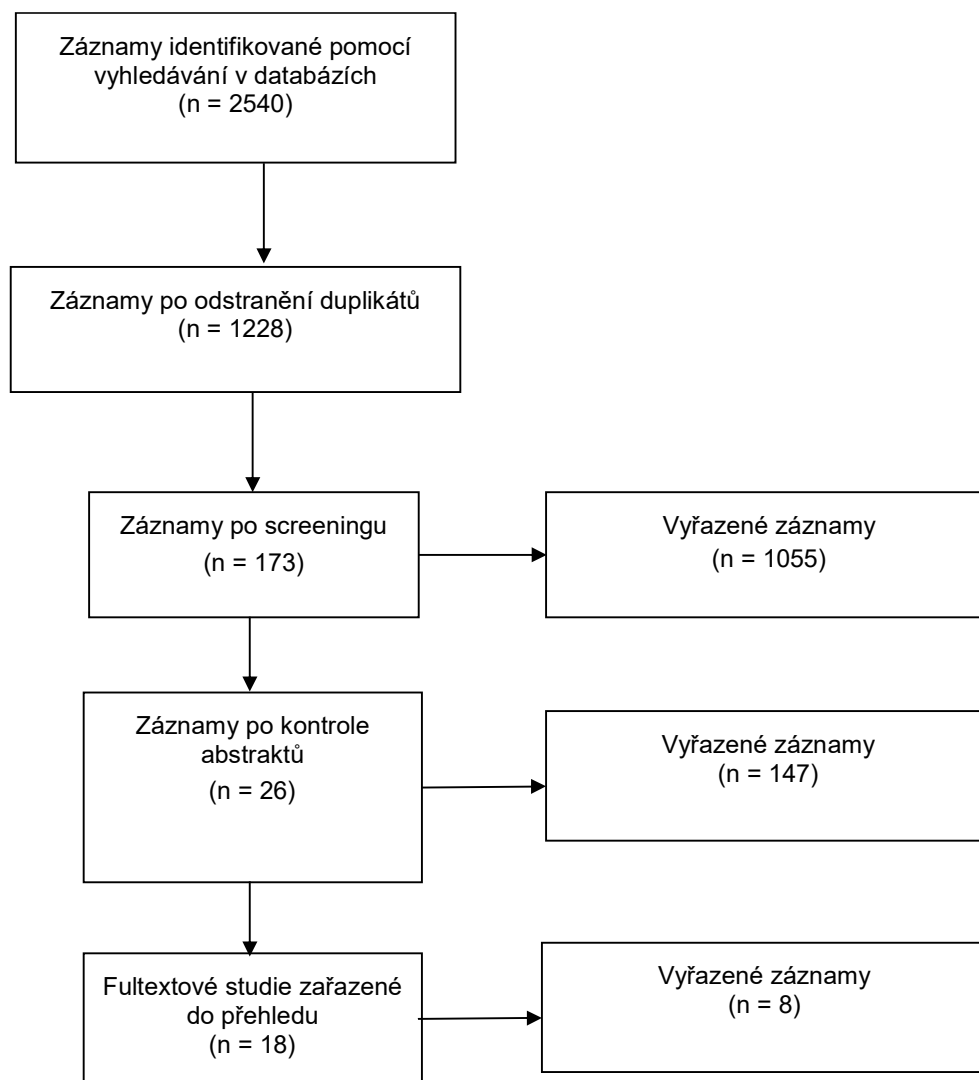
Samotné vyhledávání proběhlo v 6 databázích z oblasti zdraví, veřejného zdraví, sociálních věd a sociální péče: PsycINFO, Embase, Medline, Social Policy and Practice, Cochrane a Web of Science. Vyhledávací strategie zahrnovala pouze textové vyhledávání a vyhledávací dotaz byl vždy upraven pro jednotlivé databáze.

Vyhledávací dotaz pro textové vyhledávání se skládal z různých výrazů pokrývajících intervence v oblasti prevence sebevražednosti: suicide attempt OR attempted suicide OR suicidal behavior OR suicidal ideation OR suicide OR suicid*) AND (prevention OR prevent*) AND (review OR meta analysis).

Krok 5 – Vyhodnocení kvality a relevance poznatků

Vyhledávací dotaz identifikoval 2540 studií. Získané reference byly staženy do citačního manažeru, zbaveny duplicit a tříděny v prvním kroku podle názvu, v druhém kroku podle abstraktu a ve třetím kroku byly posuzovány v plném znění vždy proti souboru kritérií uvedených výše. Všechny studie v konečném výběru byly hodnoceny nástrojem AMSTAR (viz metodika). Tři studie získaly maximální hodnocení 11 bodů, tři 10 bodů, pět jich získalo 9 bodů, čtyři 8 bodů, dvě 7 a jedna studie 6 bodů.

Schéma 1: PRISMA diagram

Zdroj: upraveno podle Kasal (2017)

Krok 6 – Extrakce a syntéza poznatků

Extrakce poznatků proběhla u všech 18 studií, které prošly procesem výběru popsaném výše, a byly popsány jejich hlavní charakteristiky. V těchto 18 přehledových studiích bylo zahrnuto celkem 466 studií primárních a bylo identifikováno 73 intervencí.³ Pro účely strukturace a syntézy poznatků přehledu vytvořil autor typologii jednotlivých dopadů, které vybrané studii měří. Identifikoval celkem 6 kategorií studií (s možným překryvem):

1. specifická populace (n = 6); zaměřují se na konkrétní populaci a nespécifikují typ intervencí;

³ Vzhledem k tomu, že se jednalo o přehled přehledových studií, mohlo dojít k vícenásobnému zařazení některých primárních studií. Tento překryv byl proto kontrolován a duplikované studie byly zařazeny pouze jednou.

2. specifický typ terapie (n = 4); posuzována efektivita konkrétního typu terapie bez rozlišování cílových skupin;
3. omezení přístupu (n = 3); studie věnující se specificky intervencím z oblasti omezení přístupu k prostředkům sebevraždy; bez rozlišení cílové populace;
4. telefonní a webové intervence (n = 2); posuzována efektivita telefonních a webových intervencí v celé možné šíři jejich použití a také bez konkrétní cílové populace;
5. média (n = 1); vliv mediálních preventivních opatření;
6. ostatní (n=1); studie s širokým zaměřením.

Vzhledem k očekávané heterogenitě studií vyplývajících z široce pojaté vyhledávací strategie zvolil autor studie narativní způsob syntézy výsledků. Jednotlivé skupiny intervencí byly za účelem vyšší přehlednosti v závěrečné fázi seskupeny podle stupně efektivity a síly evidence do tří kategorií. Kategorie se liší podle stupně doporučení intervence k implementaci (doporučení bez výhrad, s výhradami a nedoporučitelné) ze strany autora.

Krok 7 – Interpretace a prezentace poznatků

Zjištění z narativní syntézy byla následně diskutována s ohledem na cíle přehledu. Autor konstatoval, že ze 73 identifikovaných intervencí lze bez výhrad doporučit 47, naopak 12 intervencí doporučeno nebylo. Přehled dále posloužil jako základ pro diskusi s odborným panelem, který posoudil možnosti využití v České republice.

Autor také diskutoval slabou stránku studie, kterou je nezapojení dalšího výzkumníka do tvorby přehledu. Spolupráce s dalšími osobami je obzvlášť žádoucí při identifikaci studií, hodnocení jejich metodologické kvality a také při extrakci dat a formulování závěrů (viz metodika).

Použitá literatura

Kasal, Alexandr. (2017) Sebevražednost v ČR jako veřejně-politický problém a možnosti prevence. Praha, 2017. 133 s. Diplomová práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd. Vedoucí diplomové práce Mgr. Martin Nekola, Ph.D.

WHO. (2014). *Preventing suicide: a global imperative*. World Health Organization.